

Nr 37.

Kungl. Maj:ts nådiga proposition till riksdagen angående disponerande av medel för understödjande av arbetslösa tobaksarbetare; given Stockholms slott den 12 februari 1915.

Under åberopande av bifogade utdrag av statsrådsprotokollet över civilärenden för denna dag vill Kungl. Maj:t härmed föreslå riksdagen att bemyndiga Kungl. Maj:t att av det förslagsvis beräknade belopp av 5,000,000 kronor, som 1914 års senare riksdag ställt till Kungl. Maj:ts förfogande att enligt vissa angivna grunder användas såsom bidrag till understödjande av arbetslösa, i huvudsaklig överensstämmelse med de grunder, som angivas i statsrådsprotokollet, använda erforderliga medel till understödjande av arbetslösa tobaksarbetare.

De till ärendet hörande handlingar skola tillhandahållas riksdagens vederbörande utskott; och Kungl. Maj:t förbliver riksdagen med all kungl. nåd och ynnest städse välbevågen.

GUSTAF.

Oscar von Sydow.

Utdrag av protokollet över civilärenden, hållet inför Hans Maj:t Konungen i statsrådet å Stockholms slott den 12 februari 1915.

Närvarande:

Hans excellens herr statsministern HAMMARSKJÖLD,
Hans excellens herr ministern för utrikes ärendena WALLENBERG,
Statsråden: HASSELROT,
VON SYDOW,
friherre BECK-FRIIS,
STENBERG,
LINNÉR,
MÖRCKE,
VENNERSTEN,
WESTMAN,
BROSTRÖM.

Chefen för finansdepartementet, statsrådet Vennersten anförde:

»I det yttrande till statsrådsprotokollet, som åberopats i Kungl. Maj:ts proposition (nr 254) till 1914 års senare riksdag angående statsmonopol å tobakstillverkningen i riket, framhöll jag, hurusom staten uppenbarligen måste vara beredd att ikläda sig ersättningsskyldighet i viss omfattning gent emot personer, som i samband med monopolets ikraftträdande skadades i sitt förvärvsarbete. Sedan riksdagen, med behjärtande av denna viktiga angelägenhet, lämnat sin medverkan till vidtagandet av anordningar i sådant syfte, hava i nådig förordning den 15 december 1914 (Sv. förf.-saml. nr 437) fastställts närmare bestämmelser rörande bland annat den personliga ersättning, som vid monopolets ikraftträdande må tillkomma vissa inom tobakshanteringen hittills sysselsatta personer.

Arbetsförhållandena inom tobaksindustrien hava emellertid utvecklats på ett sätt, som synes mig påkalla förnyad uppmärksamhet från statsmakternas sida. Till belysande härav torde det vara lämpligt att i korthet redogöra för de huvudsakliga resultaten av vissa utredningar i ämnet, vilka verkstälts genom socialstyrelsens försorg.

I större omfattning än annorstädes hava rubbningarna inom arbetsförhållandena framträtt vid de arbetsställen, som tillhöra *Aktiebolaget förenade svenska tobaksfabriker*. Redan den 10 augusti 1914 vidtogs vid en av bolagets fabriker i Stockholm en inskränkning i arbetstiden, som sedermera successivt skärpts och även utsträckts till bolagets övriga arbetsställen. Härigenom har arbetstiden för bolagets till cirka 1,670 uppgående cigarrarbetare av olika slag kommit att ställa sig på följande sätt:

*Förkortning
av arbetstid.*

	Antal cigarrarbetare vid fabriker med en arbetstid av				
	normal arbetstid	7 t.	6 t.	5 t.	4 (5-6) ¹⁾ t.
från den 10 augusti	1,310	—	360	—	—
» » 15 »	535	775	360	—	—
» » 4 september	—	775	895	—	—
» » 25 »	—	175	360	600	535
» » 5 oktober	—	175	—	600	895
» » 17 »	—	175	—	—	1,495

Från och med den 23 oktober 1914 träffades slutligen den anordning, att varje arbetare fick arbeta endast den tid, som erfordrades för uppnående av högst 10 kronors inkomst i veckan.

Rörande den dagliga arbetstidens längd inom *hela tobaksindustrien*²⁾ föreligga uppgifter rörande ställningen den 1 november 1914. Vid denna tidpunkt sysselsattes tillhopa 4,327 arbetare med en arbetstid av:

4 timmar	för	1,077	arbetare	eller	25 %
5 »	»	279	»	»	6 »
6 »	»	392	»	»	9 »
7 »	»	27	»	»	1 »

¹⁾ Något längre arbetstid för vissa lägre avlönade arbetargrupper.

²⁾ Uppgifter saknas dock för ett fåtal smärre arbetsställen.

Kungl. Maj:ts Nåd. Proposition Nr 37.

8 timmar för	357 arbetare eller	8 %
9 » »	1,378 » »	32 »
10 » »	718 » »	17 »
11 » »	21 » »	— »
12 » »	78 » »	2 »

Tillhopa 4,327 arbetare eller 100 %.

Denna tablå ger vid handen, att begränsningar av arbetstiden icke vidtagits allenast av de förenade tobaksfabrikerna utan redan vid denna tidpunkt jämväl av åtskilliga andra firmor. En närmare undersökning lämnar till resultat, att för samtliga arbetare arbetstiden utgjorde hos

	de förenade tobaksfabrikerna	andra firmor
4—8 timmar	85 %	21 %
9 »	5 »	53 »
mer än 9 »	10 »	26 »

På sina håll förekommo ytterligare förkortningar på lördagarna; för 204 arbetare var allt arbete under sådana dagar helt inställt.

Känt är ock, att även efter den 1 november 1914 åtskilliga firmor vidtagit mer eller mindre omfattande begränsningar av arbetstiden.

*Avskedande
av arbetare.*

Samtidigt med dessa åtgärder till produktionens minskande företogs emellertid avskedanden (permitteringar) av arbetare vid åtskilliga arbetsställen.

Enligt socialstyrelsens utredningar entledigades under tiden:

9—22 september	158 arbetare	2—15 december	54 arbetare
23 sept.—6 okt.	67 »	16—29 »	146 »
7—20 oktober	51 »	30 dec.—12 jan.	43 »
21 okt.—3 nov.	312 »	13—26 januari	188 »
4—17 »	46 »	27—31 »	176 »
18 nov.—1 dec.	526 »		

Bland dessa 1,767 avskedade voro 397 män och 1,370 kvinnor; 1,382 hade entledigats av de förenade tobaksfabrikerna, 385 av andra firmor.

*Antal
arbetslösa.*

Åtskilliga av de avskedade fingo emellertid efter någon tid ånyo anställning på sina gamla platser, hos andra tobaksfabriker eller inom andra yrken, så att den 1 februari 1915 kvarstodo 1,520 arbetslösa, av vilka 277 voro män och 1,243 kvinnor.

För att möjliggöra en beräkning rörande förhållandenas utveckling under den följande tiden hava upplysningar jämväl härom inhämtats från respektive tobaksfabriker. Hittills inkomna ävensom eljest tillgängliga uppgifter giva vid handen, att avskedandena komma att successivt fortgå och taga större omfattning under de närmaste månaderna före monopolets ikraftträdande den 1 juni innevarande år. *Antalet arbetslösa tobaksarbetare* under tiden från 1 november 1914 till 1 juni 1915 skulle, enligt vad sålunda är känt eller kunnat beräknas, ställa sig på följande sätt:

	Hos de förenade tobaksfabrikerna	Hos andra firmor	Tillhopa
från 1 november 1914	341	47	388
» 1 december »	853	59	912
» 1 februari 1915	1,172	348	1,520
» 1 mars »	1,250	500	1,750
» 1 april »	1,300	700	2,000
» 1 maj »	1,500	1,200	2,700

Av den nu meddelade summariska redogörelsen framgår, att tobaksarbetarnas och särskilt cigarrarbetarnas ställning efter hand undergått en allvarlig försämring. Åtgärderna att inskränka arbetstiden vidtogos uppenbarligen i det behjärtansvärda syftet att undvika avskedanden av arbetare samt lära hava skett i samförstånd med arbetarnas organisation. Klart är emellertid, att därav föranleddes en inkomstminskning, vilken kännbart påverkat arbetarnas ekonomi. När sedan stora skaror av dessa arbetare entledigats och sålunda mist sin arbetsinkomst, måste deras ställning bliva synnerligen bekymmersam. Visserligen har *Tobaksarbetarförbundet* sökt i mån av sina resurser bereda arbetslöshetsunderstöd åt sina medlemmar, men med avskedandenas växande omfattning nödgades förbundet snart upphöra med sin understödsverksamhet. Och i varje fall kunde en mängd till förbundet ej anslutna arbetare icke erhålla erforderlig hjälp på denna väg.

En omständighet, som särskilt bör beaktas vid bedömandet av arbetslöshetens risker för dessa arbetare, är det relativt stora antalet kvinnor. Enligt socialstyrelsens utredning utgjorde dessa den 1 februari 1915 icke mindre än 1,243 eller mera än $\frac{4}{5}$ av hela antalet då arbetslösa tobaksarbetare. 639 av dessa kvinnor tillhörde åldersgruppen 30 år och därunder, många bland dem voro endast 17—20 år gamla.

Emellertid har under de senaste dagarna en ändring i förhållandena inträtt, som är av beskaffenhet att böra här omnämnas. I Tyskland har nämligen numera all utförsel av tobaksvaror förbjudits. Då

detta lands tobaksindustri haft avsättning å den svenska marknaden, innebär tydligen upphörandet tillsvidare av dess konkurrens en viss lättnad för vår egen produktion. Denna inverkan läser dock icke bliva av den betydelse, att vidtagandet av särskilda åtgärder med avseende på arbetslösheten bland de svenska tobaksarbetarna därav göres överflödig.

Redan vid-
tagna hjälpåtgärder.

Dess bättre har ett livligt intresse på många håll visats att bringa hjälp och stöd åt de arbetslösa tobaksarbetarna. Det må tillåtas mig att här i korthet redogöra för de viktigare åtgärder, som i sådant syfte vidtagits.

Beredande
av arbete.

I överensstämmelse med de synpunkter, som varit vägledande för hjälparbetet i allmänhet under den pågående krisen å arbetsmarknaden, hava strävandena naturligen främst inriktats på att söka bereda arbete åt så många som möjligt av de arbetslösa. Klart är emellertid, att stora svårigheter härvid mött på grund av arbetsmarknadens läge samt ifrågasvarande arbetares i regel ringa förutsättningar att med framgång kunna upptaga konkurrensen om arbetstillfällen med andra arbetare. Genom den offentliga arbetsförmedlingen och på annat sätt hava visserligen åtskilliga funnit anställning inom andra yrken, men för det stora flertalet har denna utväg icke stått öppen. Om icke desto mindre tillfällig utkomst kunnat beredas åtskilliga av dem, har man därför att tacka i främsta rummet frivilliga allmännyttiga organisationer, som med beaktande av särskilt de kvinnliga tobaksarbetarnas svåra läge med erkännansvärd offervillighet sökt bringa dem hjälp.

När under hösten 1914 avskedanden i större skala av kvinnliga tobaksarbetare ägde rum i *Stockholm*, beslöt *Södra kristliga föreningen av unga kvinnor (K. F. U. K.)* att söka efter måttet av sina krafter bereda dem tillfälle till försörjning genom eget arbete. För ändamålet erforderliga medel förskotterades av en medlem i föreningens styrelse, varefter i lokal, som kostnadsfritt upplåtits av *Stockholms stad*, påbörjades en *fabrikation av diverse pappers- och papparbeten*, för vilka arbeterskorna till följd av sin föregående verksamhet särskilt lämpade sig. Detta företag, som erhöll ekonomiskt stöd av Hennes Maj:ts Drottningens centralkommitté, gestaltade sig, tack vare god planläggning och ledning, så tillfredsställande som under för handen varande omständigheter överhuvud kunde väntas. En stadigvarande om ock ringa inkomst bereddes sålunda cirka 30 arbeterskor.

Då ytterligare ett stort antal arbeterskor entledigades och blevo i största behov av omhändertagande, har föreningen planerat en ut-

vidgning av berörda arbetsföretag, så att detsamma skulle kunna bereda sysselsättning åt ett större antal kvinnor. För ändamålet erforderlig lokal jämte värme och lyse erbjöd sig Aktiebolaget förenade svenska tobaksfabriker att kostnadsfritt tillhandahålla, och den dittillsvarande fackmässiga ledningen skulle fortfarande fungera. Däremot var det klart, att företagets utvidgning på angivet sätt skulle nödvändiggöra anskaffandet av ett större rörelsekapital, än vad föreningens frivilligt arbetande krafter rimligen kunde förväntas åvägabrunga. Det gällde sålunda att från annat håll kunna få erforderliga medel, och i detta syfte hänvände sig föreningen till statens arbetslöshetskommission samt Stockholms centrala hjälpkommitté.

Arbetslöshetskommissionen, som av chefen för civildepartementet anmodats att ägna särskild uppmärksamhet åt strävandena att bereda arbete åt tobaksarbeterskorna, verkställde nu genom sin ledamot fru E. Broomé en undersökning rörande företagets dittillsvarande verksamhet samt utsikterna för att med gott resultat utvidga densamma på sätt föreningen planerat. Det befanns därvid, att företagets ledning sökt inrikta verksamheten på sådana artiklar, som icke konkurrera med annan inhemsk fabrikation utan avse att ersätta eljest från utlandet importerade föremål. En del påtänkta artiklar, som syntes vara lämpliga och lönande att tillverka, hade man emellertid tillsvidare måst avstå ifrån, emedan tillverkningen därav krävde vidlyftigare anordningar och större utrymme än som då disponerades. Beträffande avsättningsmöjligheterna konstaterades, att man, redan under den korta tid fabrikationen varit i gång, kunnat till stor del arbeta på beställning och undvika olägenheten av att lägga fabrikatet på lager. Jämväl i andra avseenden befanns den igångsatta fabrikationen tillfredsställa rimliga anspråk på ett nödhjälpsarbete, avpassat efter den föreliggande situationen. Å andra sidan var det emellertid tydligt, att företaget icke skulle kunna på den korta tid, under vilken det var avsett att verka, förränta och amortera hela det kapital, som kunde erfordras för dess utvidgande i större skala. En nödvändig förutsättning härför var, att ett mindre rörelsekapital ställdes till föreningens förfogande. Då en del av detta belopp kunde påräknas från Stockholms stad, som anvisat särskilda medel till understödjande av allmännyttiga organisationers hjälpföretag i anledning av krisen, hemställde arbetslöshetskommissionen om statens mellankomst för täckande av det återstående kapitalbehovet. I anledning härav beslöt ock Kungl. Maj:t, på föredragning av chefen för civildepartementet, den 23 december 1914 att, för beredande av arbetstillfällen åt arbetslösa tobaksarbeterskor, ställa till Södra K. F. U. K:s

i Stockholm förfogande mot redovisningsskyldighet ett belopp av 6,000 kronor, varav 4,000 kronor skola i sinom tid av föreningen till statsverket återbetalas. Enligt vad jag erfarit, har genom denna statens medverkan företaget kunnat utvidgas och fullföljas i enlighet med den angivna planen, så att vid detsamma nyttigt arbete och nödortfigt utkomst framgent kan beredas åt ett sjuttiotal unga tobaksarbeterskor.

Likartade anordningar hava i *Göteborg* vidtagits på föranstaltande av den för hjälpverksamhet under krisen bildade organisationen *Kvinnornas uppbåd*. Sedan början av december 1914 sysselsättas genom dess försorg ett 30-tal tobaksarbeterskor med tillverkning av täcken (av tidningar) för landstormens behov, därvid Aktiebolaget förenade svenska tobaksfabriker tillhandahåller lokal samt bekostar lyse och bränsle. God utsikt förefinnes för att åt dessa arbeterskor skall kunna ännu några månader beredas arbete, eventuellt med tillverkning av s. k. »1-maj-blommor», varvid man hoppas kunna öka deras antal till cirka 80.

Det torde i detta sammanhang böra erinras, att vid de *sömnadskurser*, som flerstädes anordnats av Kvinnornas uppbåd eller andra allmännyttiga föreningar, särskild omsorg ägnats åt att omhändertaga tobaksarbeterskor. I Stockholm hava för dem inrättats särskilda sådana kurser i en av staden upplåten lokal, där arbeterskorna erhålla en tids utbildning, så att de sedan successivt kunna sysselsättas med hemarbete.

Rörande slutligen pågående och planerade *matlagningskurser* för ifrågavarande arbeterskor får jag tillfälle i det följande meddela vissa upplysningar.

Bespisning.

I samråd med Södra K. F. U. K. i Stockholm beslöt Aktiebolaget förenade svenska tobaksfabriker i början av november 1914 att anordna fri middagsbespisning för sina permitterade arbetare. Likartade åtgärder vidtogos omedelbart därefter på de andra orter, där ett större antal av bolagets arbetare blivit arbetslösa, nämligen i Malmö, Hälsingborg, Landskrona och Göteborg. I *Stockholm* har Södra K. F. U. K. ordnat denna bespisning i tvenne av bolaget upplåtna lokaler för ett antal av till en början 400 personer. Efter hand har emellertid antalet stigit till över 700. Maten lagas av tobaksarbeterskor under skolkökslärarinnas ledning. 30 arbeterskor få på detta sätt genomgå en ordentlig matlagningskurs på 2 à 3 månader. Förutom lokal tillhandahåller bolaget lyse och bränsle, varjämte det avlönar lärarinnorna samt lämnar eleverna en mindre gratifikation. För varje matgäst erlägger bolaget 25 öre per dag samt för eleverna 50 öre per dag. Bolaget har dessutom bekostat båda köksuppsättningarna och vissa inventarier. Stockholms gasverk har kostnadsfritt tillhandahållit och uppsatt gasspislar och vattenvärmare.

I *Malmö* träffades ursprungligen den anordning, att de arbetslösa erhöilo middag på *Malmö ångkök* mot en av de förenade fabrikerna erlagd avgift av 40 öre per person. I början av januari förlades bespisningen till bolagets fabrik, där den ordnades efter samma system som i *Stockholm* och omhändertogs av *Kvinnornas uppbåd*, som anskaffat köksinventariet. Stadens gasverk har kostnadsfritt tillhandahållit och uppsatt gasspislar. Bolaget betalar i ett för allt 40 öre per matgäst och elev samt håller lokal, lyse och bränsle. Ett 20-tal tobaksarbeterskor erhålla på detta sätt utbildning i matlagning; de bespisades antal uppgår nu till ungefär 90.

I *Hälsingborg* och *Landskrona* har bolaget träffat överenskommelse med de i respektive städer förefintliga ångköken om middagsbespisning för sina permitterade arbetare. På båda platserna erlägges härför en avgift av 40 öre per person; de bespisades antal uppgår för närvarande till ungefär 40 i *Landskrona* och omkring 20 i *Hälsingborg*.

I *Göteborg* slutligen sker bespisningen å den bolaget tillhöriga fabriken eget marketenteri, som härför erhåller 33 öre per person. De bespisade uppgå numera till ungefär 120.

De förenade tobaksfabrikernas utgifter för hela denna bespisningsverksamhet — oavsett lokaler och förut befintliga inventarier m. m. — uppgingo vid januari månads utgång till ungefär 16,000 kronor, varav omkring 13,000 kronor i direkta portionsavgifter.

Sedan emellertid bolaget funnit sig icke längre kunna uppehålla denna sin hjälpverksamhet, som uppenbarligen varit till synnerligen stort gagn för dess permitterade arbetare, ansåg jag mig böra undersöka möjligheterna för bespisningens fortsättande. Det befanns då, att bolaget fortfarande var villigt att ej blott tillhandahålla förut omnämnda lokaler och inventarier utan ock bekosta lyse och värme. Bolaget ställde vidare i utsikt att förskottera erforderliga medel för verksamhetens vidmakthållande under februari månad, under förutsättning att sedermera återbekomma sålunda gjorda utlägg. Då vidare de ovanberörda organisationernas medverkan fortfarande kunde påräknas och bespisningens fortsättande var ett grundvillkor jämväl för de pågående hushållskursernas fullföljande, fann jag synnerligen behjärtansvärda skäl tala för att genom statens mellankomst förhindra bespisningsverksamhetens avbrytande. Med nådigt bifall till min i ämnet gjorda framställning beslöt Kungl. Maj:t den 29 nästlidne januari att av tillgängliga medel till socialstyrelsens förfogande ställa ett belopp av högst 10,000 kronor att användas till beredande åt arbetslösa tobaksarbetare av middagsbespisning, anordnad i huvudsaklig överens-

stämmelse med vad hittills skett genom Aktiebolaget förenade svenska tobaksfabrikens försorg samt till en kostnad av högst 40 öre per dag och arbetare. Härigenom lära de ekonomiska förutsättningarna vara tryggade för middagsbespisningens uppehållande under februari månad å de platser, där sådan hittills förekommit, samt för dess eventuella utsträckande till någon annan ort, varest större behov därav för tobaksarbetarens del uppkommer och lämpliga anordningar för ändamålet åvägbringas.

Till frågan om ytterligare åtgärder för middagsbespisning åt arbetslösa tobaksarbetare skall jag i det följande återkomma.

Understöd åt
arbetslösa.

Sedan riksdagen med bifall till Kungl. Maj:ts därom gjorda framställning bemyndigat Kungl. Maj:t att såsom bidrag till understödjande av arbetslösa, i huvudsaklig överensstämmelse med de i berörda framställning angivna grunder, använda ett förslagsvis beräknat belopp av 5 miljoner kronor, fastställde Kungl. Maj:t närmare villkor och bestämmelser för ifrågavarande understödsverksamhet genom nådiga kungörelsen den 28 september 1914 angående understöd åt medellösa arbetslösa samt bidrag av statsmedel därtill (Sv. förf.-saml. nr 237). Denna verksamhet tillkom med anledning av den arbetslöshet och nöd, som kunde förväntas uppstå i samband med de av det pågående kriget förorsakade rubbningarna å arbetsmarknaden. Sedan understödsverksamheten under november och december månader kommit i gång, bland annat i Stockholm och Malmö, visade det sig att bland de redan då i stort antal arbetslösa tobaksarbetarna endast få i denna ordning sökt och erhållit understöd. Delvis lärer detta hava berott därpå, att Tobaksarbetarförbundet ännu till början av december kunde fortsätta med understödandet av sina arbetslösa medlemmar. Enligt vad jag inhämtat, bidrogo även vissa bland tobaksarbetarna gängse uppfattningar till att avskräcka dem att söka arbetslöshetsunderstöd. Så t. ex. befarade man på sina håll, att den i nyssnämnda kungörelse stadgade skyldighet för understödstagare att mottaga eventuellt anvisad anställning skulle kunna medföra, att arbetare ginge förlustig den rätt till ersättning för förlorad anställning vid tobaksmonopolets ikraftträdande, som kunde tillkomma honom enligt det riksdagsbeslut, som låg till grund för berörda nådiga förordning den 15 december 1914 om vad iakttagas skall i avseende å införande av statsmonopol å tobakstillverkningen i riket. Då jämväl andra erinringar gjordes mot att tobaksarbetarna anlidade understödsverksamheten för de arbetslösa, syntes det mig angeläget att närmare undersöka de överklagade förhållandena, för vilket ändamål jag vid en i närvaro av chefen för civildepartementet den 12 november 1914 hållen konferens överlade

med representanter för socialstyrelsen, statens arbetslöshetskommission, tobaksskattekommittén samt Tobaksarbetarförbundet. Vid detta tillfälle konstaterades, att *omedelbar* hjälp åt de arbetslösa tobaksarbetarna icke kunde vinnas på annan väg än den av statsmakterna anordnade understödsverksamheten för de arbetslösa i allmänhet. Med anledning härav utfärdade Tobaksarbetarförbundets styrelse till förbundets medlemmar ett cirkulär, i vilket de erhöilo upplysningar om arbetslöshetsunderstödet samt anmanades att söka sådant. Genom ett senare cirkulär den 30 november 1914 meddelade förbundet, att dess egen understödsverksamhet måste upphöra, vadan medlemmarna därefter hade allenast det offentliga arbetslöshetsunderstödet att lita till. En följd härav blev, att tobaksarbetare i allt större antal började anmäla sig för erhållande av understöd enligt kungörelsen den 28 september 1914.

Följande genom socialstyrelsens försorg införskaffade uppgifter lämna närmare upplysningar om, i vilken omfattning arbetslösa tobaksarbetare sökt och erhållit understöd vid utgången av nästlidne januari månad.

	<i>Antal tobaksarbetare, som den 30 januari 1914</i>		
	voro	sökt	erhållit
	arbetslösa.	understöd.	understöd.
Stockholm	903	545	448
Norrköping	9	2	1
Malmö	204	189	78
Hälsingborg	27	21	7
Landskrona	61	53	42
Göteborg	185	161	83
Tillhopa ¹⁾	1,389	971	659

Vid en granskning av ovanstående siffror faller genast i ögonen, att långt ifrån alla arbetslösa tobaksarbetare sökt understöd samt att ett än mindre antal kommit i åtnjutande av sådant. Å alla de nämnda orterna med tillhopa 1,389 arbetslösa tobaksarbetare hade arbetslöshetsunderstöd sökts av 971 samt erhållits av 659. Beträffande skillnaden mellan antalet sökande och antalet understödda föreligga närmare uppgifter, som för ifrågavarande orter tillsammans äro följande resultat:

¹⁾ På ytterligare några platser fanns ett mindre antal arbetslösa tobaksarbetare.

Antal beviljade ansökningar	659
» förfallna ¹⁾ »	55
» oavgjorda »	173
» avslagna »	84
Hela antalet ansökningar	971.

Det befinnes sålunda, att 84 av de föreliggande ansökningarna från tobaksarbetare blivit avslagna. Bland de oavgjorda lärer vidare ett stort antal hava blivit vilande på grund av tvekan om den sökandes rätt att enligt bestämmelserna i kungörelsen den 28 september 1914 erhålla understöd. Härav framgår det med all tydlighet, att den redan anordnade understödsverksamheten för arbetslösa icke är ägnad att tillförsäkra alla de arbetslösa tobaksarbetarna understöd. Med kännedom om de för understödet gällande villkor och bestämmelser hava också många tobaksarbetare, ehuru i behövande omständigheter, funnit utsiktslöst att göra ansökan därom.

De svårigheter, som mött med avseende å tobaksarbetarnas understödande enligt kungörelsen den 28 september 1914, hava konstaterats av de med understödsverksamheten sysselsatta hjälpkommittéerna och särskilt av den för ifrågavarande arbetare upprättade nämnden och byrån i Stockholm. Framställningar om åtgärder för svårigheternas avhjälpande hava gjorts av Landssekreteriatet samt, i upprepade skrivelser, av Tobaksarbetarförbundet. Enligt förbundets uppfattning borde understödets maximibelopp utan vidare tillerkännas varje tobaksarbetare, som efter riksdagens den 9 september 1914 fattade beslut om tobaksmonopol förlorat sin arbetsinkomst.

*Ytterligare
åtgärder
behövlige.*

Den nu lämnade redogörelsen lärer ådagalägga, att genom såväl de av staten redan vidtagna åtgärder som korporationers och enskildas uppostringar verksam hjälp under olika former bringats arbetslösa tobaksarbetare. Å andra sidan kan ej förbises, att det nödläge, i vilket de nu till stort antal befinna sig, är i hög grad ägnat att påkalla statsmakternas särskilda uppmärksamhet.

Under åtskilliga år har tobaksindustrien och framför allt den med hänsyn till antalet anställda arbetare alldeles övervägande delen därav, cigarrindustrien, arbetat under förhållanden, som med nödvändighet övat ett ofördelaktigt inflytande på arbetarnas löneförhållanden. Även med hänsyn härtill var det sålunda angeläget att icke längre uppskjuta

¹⁾ Hit hava räknats ansökningar, som återtagits eller som förfallit därigenom, att den sökande erhållit anställning.

den definitiva lösning av frågan om tobaksbeskattningens ordnande, som på Kungl. Maj:ts initiativ genomfördes vid nästlidne riksdag. Det stod då också klart för mig, att all omtanke måste ägnas åt de inom industrien sysselsatta arbetarna, så att icke de oundvikliga rubbningarna vid tobaksmonopolets genomförande skulle komma att oskäligt drabba dem. De av mig framställda förslagen i sådant syfte, som av Kungl. Maj:ts förelades riksdagen, röntes också av denna allt tillmötesgående, så att ersättning tillförsäkrats de inom industrien vid monopolets ikraftträdande på ett mera stadigvarande sätt anställda arbetarna.

Förhållandena inom industrien hava emellertid efter framläggandet av Kungl. Maj:ts proposition i ämnet utvecklats på ett sätt, som icke kunnat förutses. Dels genom begränsningar av arbetstiden, dels och genom avskedanden hava arbetare i allt större utsträckning fått vidkännas minskning i sin löneinkomst eller helt gått förlustiga densamma, allt påföljder, som kommit att drabba så mycket hårdare, som deras ekonomiska motståndskraft redan förut varit jämförelsevis svag. Några grundade utsikter till bestående förbättring under de närmaste månaderna i fråga om dessa arbetares förhållanden torde icke föreligga. Fastmera läres det vara antagligt att, oberoende av de allmänna konjunkturernas och arbetsmarknadens förändringar, arbetslösheten bland ifrågasvarande arbetare kommer att väsentligen ökas i samma mån tidpunkten för monopolets ikraftträdande närmar sig.

Sant är visserligen, att det bland tobaksarbetarna uppkomna arbetslöshetstillståndet är att hänföra till orsaker av skilda slag. Förnekas kan likväl ej, att statsmakternas beslut om tobaksmonopolets införande varit den väsentliga och allt mer tydligt framträdande anledningen därtill, att industrien icke kunnat under den förevarande övergångsperioden före monopolets ikraftträdande i önskvärd mån bereda sin personal sysselsättning och utkomst. Det synes mig då vara staten värdigast och jämväl med dess i förordningen den 15 december 1914 intagna ståndpunkt gent emot personalens ersättningsanspråk mest överensstämmande att icke undandraga sig ansvaret för de arbetslösa och behövande tobaksarbetarnas bispringande på lämpligt sätt under berörda övergångsperiod.

Jag tillåter mig i detta sammanhang erinra, att de redan vidtagna och förestående avskedandena av tobaksarbetare jämväl medföra risk för dessa arbetare att gå förlustiga den rätt till ersättning, som kan tillkomma dem enligt 9 § av nyssnämnda förordning. Sagda paragraf tillerkänner nämligen ersättningsrätt under vissa villkor endast åt arbetare, som *vid monopolets ikraftträdande* äro anställda inom tobaks-

hanteringen, vilket stadgande föranlett Aktiebolaget förenade svenska tobaksfabriker att endast tillsvidare permittera sina arbetare. Då det vid denna bestämmelses avfattande icke varit förutsett, att arbetare genom avskedande före angivna tidpunkt skulle kunna berövas sin rätt till ersättning, har jag, närmast med anledning av framställning från Tobaksarbetarförbundet, anmodat tobaksskattekommitterade att i ämnet avgiva yttrande. Efter mottagandet av detta yttrande läser jag få tillfälle återkomma till denna fråga.»

Arbets-
löshets-
understöd.

Chefen för civildepartementet statsrådet von Sydow anförde härefter:

»Av den uppfattning rörande statens särskilda förpliktelser i fråga om tobaksarbetarnas arbetslöshet, åt vilken chefen för finansdepartementet ovan givit uttryck, en uppfattning som även jag delar, följer uppenbarligen, att staten bör tillerkänna ifrågavarande arbetare en särställning ur understödssynpunkt. Detta torde lämpligast ske därigenom, att staten åtager sig hela kostnaden och sålunda ersätter kommunerna hela det belopp, varmed de understödja arbetslösa tobaksarbetare.

I överensstämmelse med denna uppfattning synes staten böra lämna kommunerna ersättning jämväl för vad de enligt kungörelsen den 28 september 1914 redan utbetalt till arbetslösa tobaksarbetare.

Vid övervägandet av de principer, som böra ligga till grund för denna särskilda understödsverksamhet, är i första rummet att märka, att bland tobaksarbetarna arbetslösheten är i allmänhet föranledd av orsaker, vari de själva icke hava del. Arbetslösheten bland dem har drabbat främst de i egentlig mening yrkesutbildade och för industriens framtida utveckling mest svårersätliga arbetargrupperna, nämligen de vid cigarrtillverkningen sysselsatta.

Ehuru vid sådant förhållande skäl onekligen tala för ett tillmötesgående av Tobaksarbetarförbundets önskan om generell rätt för arbetslösa tobaksarbetare att utan vidare prövning erhålla det nu utgående arbetslöshetsunderstödet maximibelopp, har jag dock ansett nödigt uppställa vissa villkor härför. Dessa böra förnämligast äsyfta skapandet av garantier mot, att andra än välfrejdade och självförsörjande personer komma i åtnjutande av understöd från det allmänna i denna form. Eftergivnas kan ej heller kravet på kontroll över de arbetslösas villighet att taga lämpligt arbete. I varje fall bör därutöver de sökandes behov av understöd särskilt prövas samt undersökning verkställas, huruvida icke utkomst genom eget arbete kan beredas dem. Hävdandet av nu angivna principer synes mig vara nödigt, därest understödsverksamheten

skall kunna begränsas till sådana oförvållat arbetslösa, som för sitt nödtorftiga uppehälle äro hänvisade till det allmännas stöd.

Det synes mig utan vidare klart, att den särskilda understödsverksamheten för arbetslösa tobaksarbetare bör omhänderhavas av de kommunala arbetslöshets- och hjälpkommittéerna. Under den angivna förutsättningen att kostnaderna för understödandet av tobaksarbetarna skulle helt och hållet vila å staten, lär det få förutsättas såsom självfallet, att vederbörande hjälpkommittéer och kommunala organ för den nu pågående understödsverksamheten med beredvillighet åtaga sig att pröva tobaksarbetarnas ansökningar, öva erforderlig kontroll samt förskottera medel och utdela understöden.

Redan i detta sammanhang bör slutligen uppmärksammas, att vissa allmännyttiga organisationer, genom att på eget ansvar och med avsevärda oppoffringar anordna speciella nödhjälpsarbeten, berett ett stort antal tobaksarbeterskor, företrädesvis yngre sådana, nödtorftigt uppehälle. Förutom det att hjälp i denna form givetvis är nyttigast och bäst, har densamma åt det allmänna inbesparat de betydande belopp, som eljest skolat utgå såsom understöd. Fullföljandet av dylika nödhjälpsföretag för arbetslösa tobaksarbeterskor synes därför vara av så påtagligt intresse för staten, att densamma bör i viss mån lämna sitt stöd till deras vidmakthållande. Till sådana företag bör alltså, efter prövning i varje särskilt fall rörande deras lämplighet och behov av understöd, sådant framdeles kunna utgå med högst 80 öre per dag (d. v. s. högsta enligt nedan angivna grunder beräknade understöd för ensamstående person) för varje vid företaget sysselsatt tobaksarbeterska.

Beträffande statens *kostnader* för denna understödsverksamhet för arbetslösa tobaksarbetare torde i huvudsak tillförlitliga kalkyler kunna verkställas. I anslutning till vad som stadgats i kungörelsen den 28 september 1914 skulle understödet till de arbetslösa tobaksarbetarna utgå med följande maximibelopp:

för man och hustru	120 öre per dag,
» ensamstående person, som fyllt 18 år	80 » » » ,
» » » » » 15, men ej 18 år	50 » » » ,
» inom eller utom äktenskapet fött barn under 15 år	25 » » » .

Det stora flertalet hithörande arbetare äro ogifta, vadan barnens antal icke kan antagas vara synnerligen stort, något som ock lär hava konstaterats vid den för tobaksarbetare anordnade hjälpbyrån i Stockholm. Med hänsyn härtill torde understödet i medeltal icke komma att

överstiga 1 krona per dag och understödstagare. Antalet understödstagare lärer för månaderna mars—maj få beräknas bliva i det närmaste lika stort som antalet arbetslösa (jfr s. 5). Under nu angivna förutsättningar skulle statens kostnad för arbetslösa tobaksarbetares understödjande komma att för tiden intill den 1 juni 1915, då monopolet träder i kraft, uppgå till följande belopp (därvid för varje månad beräknats ett medeltal av 30 dagar):

	Medeltal under- stödda	Understödsbelopp kronor
för december 1914	100	3,000
» januari 1915.....	600	18,000
» februari »	1,000	30,000
» mars »	1,500	45,000
» april »	1,800	54,000
» maj »	2,500	75,000

eller tillhopa kronor 225,000

Enär emellertid jämförelsevis höga tal lagts till grund för dessa beräkningar, lärer den angivna slutsumman å 225,000 kronor få anses väl hög. I varje fall lärer den bliva tillräcklig även för att i skälig mån tillmötesgå de framställningar om understöd, som, på sätt ovan antytts, kunna komma att göras till förmån för vissa av allmännyttiga föreningar anordnade nödhjälpsarbeten för tobaksarbeterskor.

Bespisning.

Såsom ovan närmare utvecklats, vidtog Aktiebolaget förenade svenska tobaksfabriker, när avskedande av dess arbetare började äga rum i större omfattning, vissa anordningar, genom vilka dessa arbetslösa fingo fri middagsbespisning. Jag erinrar vidare, att genom Kungl. Maj:ts beslut den 29 nästlidne januari medel ställts till förfogande för att under innevarande februari månad säkerställa denna bespisningsverksamhet, som otvivelaktigt i hög grad bidragit till att förekomma svårare nöd bland ifrågavarande arbetare. Det bör med avseende härå uppmärksammas, att de i och för sig knappt tillmätta arbetslöshetsunderstöden måste bliva otillräckliga, när, såsom här är fallet, arbetslösheten kommit att fortvara under många månader och företrädesvis drabbat arbetare, som på grund av föregående inkomstminskning fått sin ekonomiska bärkraft rubbad. Enligt min uppfattning föreligga därför starkt talande skäl för statsmakterna att tillse, huruvida jämsides med understödsverksamheten ytterligare hjälpåtgärder lämpligen kunna vidtagas för de arbetslösa tobaksarbetarnas del. Vid övervägande av detta spörsmål har jag

funnit den av nämnda bolag bekostade fria middagsbespisningen innebära en lösning, som lämnar den största reella effekten för minsta kostnad för staten. Jag har ock förvissat mig om, att bolaget intill den 1 juni 1915 är villigt fortfarande lämna sin medverkan härtill samt att vederbörande allmännyttiga organisationer ävenledes äro beredda att ansvara för bespisningens ledning. På de i det föregående omnämnda platser, där bespisningen ombesörjts av ångkök, förberedes en omläggning efter mönstret av den i Stockholm träffade anordningen. Härigenom vinnes möjlighet att, åtminstone å orter med större antal arbetslösa tobaksarbetare, med bespisningen förknippa matlagningskurser, något som synes särskilt tilltalande. Icke desto mindre förefinnes, enligt vad jag inhämtat, grundad utsikt till någon kostnadsbesparing å de orter, där de högsta portionsersättningarna hittills utgått.

Erinras bör vidare, att till följd av begränsningen av arbetstiden för cigarrmakarna (på några ställen till endast 3 timmar om dagen) motsvarande begränsning inträtt för deras hjälparbetare, särskilt striperskor, klistrerskor o. dyl. För vissa sådana arbetargrupper, som normalt hava låg arbetsförtjänst, har därigenom inkomsten blivit synnerligen ringa, ofta endast 3—4 kronor i veckan. För dem äro förhållandena tydligen sådana, att de i hög grad skulle behöva komma i åtnjutande av förmånen av fri middagsbespisning. Billighetsskäl synas mig därför starkt tala för bespisningens utsträckande till även sådana, t. ex. dem, vilka enligt intyg av vederbörande arbetsgivare icke kunna uppnå en arbetsförtjänst av mer än 7 kronor i veckan.

Med arbetslöshetens fortgående ökning bland tobaksarbetarna kan uppenbarligen fråga uppkomma om anordnandet av fri bespisning för dem jämväl annorstädes, än där sådan nu pågår. Därest förhållandena därtill föranleda och under förutsättning, att betryggande organisation gives åt dylikt företag, böra hinder icke möta för statsmedels anvisande för ändamålet. Med hänsyn därtill, att kostnaderna ställa sig relativt högre, i den mån de bespisade äro fåtaliga, lärer maximiunderstödet per bespisad icke få sättas lägre än till 40 öre per middag. Under förutsättning att icke livsmedelsprisen ytterligare bliva avsevärt stegrade, kan emellertid med visshet påräknas, att detta portionspris kan i Stockholm sättas till högst 30 öre samt att detsamma i Malmö och Göteborg ej kommer att överstiga 35 öre. En kostnadskalkyl, grundad på ett genomsnittspris av 35 öre och ett antal bespisade av i medeltal 1,200 under mars, 1,500 under april och 2,000 under maj, lärer i varje fall bliva fullt betryggande. Under dessa förutsättningar samt med inberäkning av det utav Kungl. Maj:t

redan anvisade beloppet å högst 10,000 kronor skulle alltså för bespisning böra avses en summa av i runt tal 60,000 kronor.

Genom vidtagandet av de åtgärder, som jag nu tillåtit mig angiva såsom lämpliga, lærer obestriddigen en väsentlig hjälp beredas åt tobaksarbetarna. Ehuru väl jag till fullo beaktar de svårigheter, som icke förty måste möta under den långa arbetslöshetsperiod, som drabbar många av dem, torde staten icke kunna sträcka sitt stöd längre än vad här ifrågasatts. Jag vill dock uttala den förhoppningen att, särskilt å orter med dryga hyreskostnader, vederbörande kommuner skola låta sig angeläget vara att genom beviljande av hyreshjälp eller på annat sätt i sin mån medverka till skyddandet av ifrågavarande arbetare. Vad särskilt beträffar Stockholm, där i mera ömmande fall kommunen för man och hustru lämnar ett extra tillägg av 15 öre per dag (sålunda maximum kronor 1.35 i stället för 1.20), lærer man kunna förutsätta, att sådan förmån fortfarande genom kommunens försorg kommer jämväl tobaksarbetarna till godo. Helt visst kan man ock för dessas del i fortsättningen räkna på, att frivilliga medel skola stå till förfogande för sådana undantagsfall, då trängande behov av hjälp föreligger, som icke kan avhjälpas genom den nu föreslagna understödsverksamheten.

De medel, som erfordras för att genom statens försorg bereda hjälp i den av mig ifrågasatta omfattningen åt arbetslösa tobaksarbetare under tiden intill monopolets ikraftträdande den 1 juni 1915, torde kunna anvisas av det förslagsvis beräknade belopp å 5 miljoner kronor, som 1914 års senare riksdag, med bifall till Kungl. Maj:ts därom gjorda framställning, ställt till Kungl. Maj:ts förfogande att användas såsom bidrag till understödjande av medellösa arbetslösa. De beräknade kostnaderna, tillhoppa omkring 285,000 kronor, äro icke ägnade att ingiva betänkligheter mot en sådan anordning. Med avseende härå bör uppmärksammas, att av det belopp å 225,000 kronor, som ovan beräknats för arbetslöshetsunderstöd, endast en del utgör merkostnad i anledning av den nu föreslagna förändringen i fråga om understödets utgående. Med inberäknande jämväl av det för bespisning beräknade beloppet torde den sammanlagda ökningen i varje fall icke överstiga 185,000 kronor. Vidare är i fråga om nyssnämnda till Kungl. Maj:ts förfogande ställda förslagsbelopp att märka, att detsamma till följd av de hittills jämförelsevis gynnsamma förhållandena å arbetsmarknaden ännu icke i högre grad tagits i anspråk. Enligt vad jag inhämtat, hade vid nästlidne januari månads utgång tillhoppa endast omkring 350,000 kronor utbetalats såsom arbetslöshetsunderstöd jämligt kungörelsen den 28 september 1914, vadan

alltså statens av berörda förslagsbelopp utgående bidrag vid samma tidpunkt utgjorde högst 175,000 kronor.

Under åberopande av vad sålunda anförts får jag hemställa, att Kungl. Maj:t måtte föreslå riksdagen

att bemyndiga Kungl. Maj:t att av det förslagsvis beräknade belopp av 5,000,000 kronor, som 1914 års senare riksdag ställt till Kungl. Maj:ts förfogande att enligt vissa angivna grunder användas såsom bidrag till understödjande av arbetslösa, i huvudsaklig överensstämmelse med de grunder, som angivas i detta statsrådsprotokoll, använda erforderliga medel till understödjande av arbetslösa tobaksarbetare.»

Till denna av statsrådets övriga ledamöter biträdda hemställan täcktes Hans Maj:t Konungen lämna bifall; och skulle proposition av den lydelse, bilaga till detta protokoll utvisar, avlätas till riksdagen.

Ur protokollet:

Conr. Falkenberg.
